

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.4-13>

УДК 725

Гірний Орест Олександрович

аспірант

кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв

Національна академія образотворчого

мистецтва та архітектури

orest.hirnyi@naoma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4211-0676>

ПОШУКИ МУЗЕЙНОЇ АРХІТЕКТУРИ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ КРЕАТИВНОГО МІСТА

Анотація: стаття присвячена пошуку оптимальних ідей перетворення Національних художніх музеїв у поліфункційні культурні утворення на основі сучасної необхідної модернізації музею як креативної константи "творчої індустрії". У комплексі завдань, пов'язаних з вдосконаленням, і оптимізацією експозиційної діяльності, її взаємин із потребами відвідувача, особливого значення набуває тема формування архітектури нових музейних споруд і реконструкції існуючих для забезпечення їх домінантності і комунікативності з міськими спільнотами і креативними просторами міських історичних ареалів.

Ключові слова: музейна споруда; архітектура музею; художній образ; творча індустрія; музейні твори.

Постановка проблеми

В останні десятиліття відзначається потужний музейний «бум» у всіх розвинених країнах світу завдяки суттєвій зміні парадигми щодо значення, ролі і архітектурного виразу музейних закладів у житті та розвитку міської спільноти. Практичні та теоретичні пошуки у цій сфері віддзеркалюють потребу трансформації звичних музейних доктрин і формування сучасних розвинутих поліфункційних_музейних комплексів, враховуючи інноваційні можливості перманентно змінних потреб суспільства.

Актуальність

Актуальність проведеного дослідження в першу чергу продиктована нагальною потребою реновації загально-національного художнього музею України (НХМУ), який має у своїх фондах величезні мистецькі скарби, що

десятками років не виставляють для огляду з приводу критичного браку експозиційних площ.

Якщо за останні десятиліття майже всі провідні музеї на європейському континенті багатократно збільшили свої площі за рахунок проведення суттєвих реконструктивних заходів: від активного використання підземних просторів до залучення у прийоми реновації цілого ряду поряд розташованих історичних споруд попереднього немусейного призначення після відповідних функційних вдосконалень, то НХМУ виявився позбавленим таких можливостей з огляду на специфічну містобудівну політику в зоні прилеглих до музею територій.

Це призвело до невинуватеної дисперсності в розвитку музею в окремих, віддалених локальних приватних музеях таких як музей родини Ханенків, Київська картинна галерея та ін.

Оскільки музей мистецтва є провідним елементом креативності центрів історичних міст і визнаної, як креативна константа «творчої індустрії» та враховуючи досі невирішені проблеми необхідної трансформації, особливо, художніх музеїв в усіх великих містах України з метою їх інновації – проблема реновації музеїв, як вмістилищ мистецьких скарбів в Україні, є гостро актуальною і вимагає належного теоретичного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У загальній палітрі теоретичних досліджень з реновації музеїв мистецтва (яка охоплює і реставрацію існуючих споруд, і їх розширення), а також масштабного будівництва нових музеїв все частіше виникає тема поєднання традицій, сучасних потреб і перспектив розвитку [1-7; 13-15].

У цих працях продемонстровані ідеї реновації, а також концепції, присвячені архітектурним пошукам у створенні сучасних споруд музеїв, які фактично перетворюються у загальноміські, розвинуті соціокультурні центри з комплексом нових функцій.

Новизна дослідження

Полягає в комплексному аналізі шляхів перетворення художніх музеїв за рахунок вдосконалення естетичних канонів і особливо необхідного в час гіпертрофованої глобалізації так званих «гаджетових контактів» забезпечення справжньої повноцінної комунікації всередині людської спільноти та з мистецькими досягненнями поколінь на різних етапах розвитку суспільств.

Виклад основного матеріалу

Масштабність музейного будівництва, реновації та трансформації музейних споруд, що триває у світі в останні десятиліття, розмаїття форм і образів, які знаходять втілення у сучасній архітектурі музеїв набувають

контroversійних трактувань і викликають широкий дискурс у засобах масової інформації, в середовищі науково-теоретичної спільноти, архітектурно-художніх кіл, музеєзнавців і різних груп міського соціуму.

Причиною дискурсу є пошук відповіді на питання про роль архітектури музейної споруди чи комплексу в сучасній культурі, а саме, як вона повинна сприяти вирішенню основоположних функцій музею, як провідної споруди сучасного креативного міського контексту.

Насамперед, архітектура музейної споруди є фізичною оболонкою для суто музейної функції документування і повинна бути комфортним середовищем для мистецьких експонатів і науково-дослідницької роботи з урахуванням новітніх технічних та інженерних досягнень щодо освітлення, мікроклімату та вимог безпеки [12].

Водночас, архітектура внутрішнього простору музею відіграє значну роль, як інструмент комунікації з відвідувачами, оскільки елементи архітектурного інтер'єру можуть сприяти підсиленню емоціональної та композиційної ефективності експозиції.

Однак, багатоплановий процес взаємодії з архітектурою музею починається у відвідувача ще набагато раніше, ніж він потрапляє в інтер'єри музею і вступає в контакт з музейною експозицією. Зовнішній вигляд споруди музею, естетика прилеглої території, часто використана для демонстрації творів монументального мистецтва (здебільшого, скульптури) визначають алгоритми інтродукції людей у мистецький світ художнього музею, в особливу атмосферу мистецьких досягнень людства, різко відмінну від буденності міського життя і переважаючої архітектурно-містобудівної субстанції. Таким чином, архітектура художнього музею виконує роль потужного інструменту загальнокультурної комунікації, для якої особливо важлива не стільки функціональна досконалість споруди, як її естетична, художня виразність.

Художній образ споруди чи комплексу музею відіграє акценту роль у взаємодії музейного простору та відвідувача, і саме архітектура музею безколізійно «втягує» відвідувача у неповторний світ художнього надбання, впроваджує у концентрацію творчої креативності, відмежовуючи від рутинності повсякденного життя міського соціуму [11].

Освітньо-виховні та документуючі функції музеїв, принципово незмінні протягом епох, все ж залежать від конкретних політично-економічних умов, зазнають модернізації і змін у їх співвідношеннях: так, зміна в галузі документування вимагає вдосконалення планувальної структури музею, умов зберігання колекцій, осучаснення фондосховищ, зв'язку постійних і тимчасових виставок, тощо. Однак ця функція поступається стрімкому розвитку освітньо-виховних завдань художнього музею, через надання культурно-мистецької

освіти засобами новітніх розваг, які перетворюють музей у простір найдієвіших форм дозвілля і пізнавальної рекреації. Врахування можливостей осучаснення перерахованих функцій не повинно призводити до протиріч у відповідальному і складному житті музею, у які нерідко потрапляє і архітектура музею, як, наприклад, приголомшливий деконструктивно-постмодерністський архітектурний вираз музею Гугенхейма в Більбао (арх. Ф.Гері., 1997 р.). Неаргументоване тотальне зміщення діяльності музеїв з внутрішньої організації і функціональної наповненості в бік виконання задекларованої вкінці 1960-х років теорії музейної комунікації, призвів до появи музеїв без постійних колекцій та фондів, подібно як музей мистецтв ХХІ ст. Маххі (арх. З. Хадід, 2009 р., Рим), який, аналогічно до Єврейського музею в Берліні, довгий час функціонував лише як архітектурний об'єкт.

Рис. 1 Музей Гугенхейма в Більбао (арх. Ф.Гері. 1997 р.)

Рис. 2 МАХХІ в Римі (арх. З. Хадід, 2010 р.)

Поява теорії музейної комунікації за рахунок фундаментальних музейних функцій значною мірою пов'язана із волонтаристським наміром критики модерністського руху, яка ставила своїм завданням впровадження нового напрямку – *постмодернізму* заради стирання граней між елітарною та масовою культурою [8].

У розумінні адептів постмодернізму – цей напрямок мав стати орієнтацією на масову комунікацію, засобом «демонстратизації культури». В архітектурній діяльності цього періоду вважалось доцільним перетворювати споруди музеїв у видовищні атракції, часто на принципі алюзійності, яскраво проявлені у споруді Нової галереї у Штутгарті (арх. Д.Стерлінг, 1984р.), створеній за мотивами Старого музею в Берліні (арх. К.Шинкель, 1830р.).

Однак історичний зразок був надто вільно інтерпретований Д.Стерлінгом, перетворений у колаж архітектурних фрагментів, не пов'язаних між собою алюзій до принципів класичної музейної архітектури XIX ст. і естетики «білого куба» модерністського музею. У музеї є, навіть, невеликий храмик для продажу квитків, і капітелі важких колон, що цитують Кносський палац, і різноманітні у порожніх залах портали проходів, що повинні створювати враження старої архітектури.

Лише обтяжений культурним багажем глядач може мати деяке відчуття впізнавання, а для решти відвідувачів Нова галерея є просто атракційним архітектурно-ландшафтним видовищем [10].

Можна сказати, що саме ця музейна споруда всеохоплююче характеризує плюралізм, фрагментарність, «всєядність» і децентралізацію не лише «храмів мистецтва», а й самої людини, руйнуючи її тотожність, натомість реалізуючи розділеність, ізолюваність, і загострюючи потребу акцентації власної ідентичності.

Процеси фрагментації і децентрації розмивають саму сутність музею зрощенням з різними формами розважальних закладів. Критика сучасної архітектури музеїв зокрема стосується їх перетворення в комерційний тип музейного маркетингу по типу музею Гугенхейма в Більбао, стосовно якого виникло чимало сумнівів щодо його цінності для майбутніх поколінь в межах вічної архітектурної тріади – функція, конструкція, краса.

Врешті настає епоха, яка визнає образну рівноправність архітектури музею і безцінність мистецьких скарбів, що знаходяться під охороною музейної архітектури, і те що архітектурний образ музею не може бути індиферентним ні до унікальної експозиції, ні до людей, котрі прагнуть її пізнати і пережити як неперевершений засіб людського вдосконалення.

Виразність і позитивна роль комунікабельності повинна поєднуватись із естетично-архітектурною стриманістю. Елітарність мінімалізму, логіка

формотворення, простота і звернення до традицій – знову стали цінністю, в першу чергу для європейських архітекторів – авторів найновітніших музейних комплексів, доводячи, що сумнівна незвичність, часто випадково зібраних разом фрагментів різних архітектурних експериментів з різних епох, перетікаючі форми «прозорих музейних споруд», спрямовані на їхню тотальну дематеріалізацію подібно до інших культурних закладів, торгово-розважальних центрів, різних комерційних структур, аеропортів, тематичних ярмарок чи парків, не мають творчої енергії, відповідної для достатньої демонстрації унікальних мистецьких скарбів.

Музей, як соціокультурний феномен, сьогодні намагається знайти спосіб вирішення проблем, що сконцентрувалися у сучасній культурі. Все частіше висловлюються переконання, що музей, особливо художній, як провідна креативна домінанта, здатен позитивно впливати на навколишнє середовище, місто і навіть регіон, та може стати основним елементом перетворення, вдосконалення суспільства і вирішення його глобальних проблем. Так, канадський музеолог Р.Джейнс висловив переконання, що головна роль і основне завдання музеїв у майбутньому полягатиме в пошуку відповідей на потреби сучасності, змінюючись у відповідності до вимог оточуючого світу [9].

Для цього необхідна відмова від постмодерністського нігілізму щодо антропоцентричності, децентрації і фрагментації, в тому числі і людського EGO, які призводять до втрати власної ідентичності, роз'єднаності та ізольованості людських спільнот. Нагальною стала потреба спрямування музеїв на вирішення в першу чергу культурних потреб різних соціальних груп, здатних до креативності, тобто до творчих здібностей індивіда, до творчої направленості, яка, за переконанням відомого психолога Абрахама Маслоу – це творча спрямованість, вроджено властива всім, але втрачена під впливом неналежної системи виховання, освіти і соціальних практик.

Висновки

Врешті приходиться розуміння, що архітектурний образ музейної споруди не повинен применшувати унікальність мистецьких колекцій і не має бути невиразним чи нейтральним у стосунку і до експозиції, і до відвідувачів музею.

Необхідна стриманість, поєднана з виразністю, благородністю мінімалізму і шанобливим ставленням до традицій – цінності, які знову стали творчими «дороговказами» видатних архітекторів сучасності. Все частіше після порівняно недовгого періоду постмодернізму з'являється дефініція нового стильового підходу в архітектурі – транс-модерн, у якому відкидається іронічно-цитатна форма звернення до класичної архітектури, так само як і орієнтація на оригінальність, а перевага віддається переосмисленості традиції через цінності авангардного модерну.

Прикладом такого транс-модерного напрямку в музейній архітектурі є будівля Літературного музею в німецькому місті Марбах за проектом Девіда Чепперфільда. За вдале поєднання класичного канону периптера із модерністською практикою Д.Чепперфільд отримав найпрестижнішу Європейську архітектурну нагороду – премію імені Д.Стерлінга.

Рис. 3 Літературний музей в Марбасі (арх Д. Чепперфільд 2006р.)

На сьогодні найвідоміші архітектурні музейні твори відроджують традиційне розуміння музею як центру гуманізації та креативності, як храму культури, в якому реалізуються базові соціокультурні функції художнього музею.

Розвиток музейної архітектури можна визначити як різноманітний рух, поширення множинності, і якою буде музейна архітектура майбутнього – передбачити непросто, однак є переконаність, що попри різноманітні тенденції (деякі з них можна віднести і до маньєризму), розвиток музейної архітектури буде поступальним рухом переходу від однієї гармонії до іншої.

Список джерел

1. Robert R. Janes: Museums in a Troubled World. Renewal, Irrelevance or Collapse? London & New York: Routledge. [Електронний ресурс] <https://tidsskrift.dk/mediekultur/article/view/5242>, (27.06.2011);
2. Rodriguez Magda R.M. Globalization as Transmodern Totality [Електронний ресурс] https://www.academia.edu/5439252/Globalization_as_Transmodern_Totality (02.07.2010);
3. Bahamon A. Sketch Plan Build World Class Architects Show How it's done / A.Bahamon – Hardcover: Harper Collins Publishers, 2005 – P. 500

4. Norman Foster and the British Museum. Prestel. Munich, London, New York. 2001 - P.120.
5. Ortner & Ortner. URL: <http://www.ortner-ortner.de/> (10.12.2015).
6. Museums Quartier Wien [Електронний ресурс] URL: <http://www.mqw.at/> (10.12.2015).
7. Schumacher Patrik. Parametricism - A New Global Style for Architecture and Urban Design // AD Architectural Design - Digital Cities. Vol 79, № 4, 2009
8. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма / Ч. Дженкс; [перевод с англ. А. В. Рябушина, М. В. Уваровой; під ред. А. В. Рябушина, В. Л. Хайта]. – М.: Стройиздат, 1985. - 138 с.
9. Біляшівський М. Наші національні скарби. К. Шлях. 1918. - с. 19
10. Сулик Т. Р. Поняття багатофункціональних культурних центрів та програми їхнього формування. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* : К. КНУБА, 2011. Вип. 27. С. 297–303.
11. Дивак В. І. Архітектурно-художні особливості розширень художніх музеїв. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* : К. КНУБА, 2014. Вип. 37. С. 344–350.
12. Дивак В. І. Етапи розширення художніх музеїв. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К. КНУБА, 2017. Вип. 48. С. 397–402.
13. Г.А. Птичникова Американська архітектура та філософія прагматизма (історичні зв'язки) "США, Канада: економіка, політика, культура", 2014, С.419
14. Шебек Н.М. Типологічні особливості «корисного» архітектурного Середовища. Архітектурний вісник КНУБА, К., КНУБА, 2013. Вип. 1. С. 176-182.
15. Гірний О. О. Сучасні тенденції трансформації художніх музеїв у провідні соціально-культурні центри національного значення. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К: КНУБА, 2022. Вип. 63. С. 67–76 DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.63.67-76>

References

1. Robert R. Janes: Museums in a Troubled World. Renewal, Irrelevance or Collapse? London & New York: Routledge. [Electronic resource] <https://tidsskrift.dk/mediekultur/article/view/5242>, (27.06.2011). (in English);
2. Rodriguez Magda R.M. Globalization as Transmodern Totality [Electronic resource] https://www.academia.edu/5439252/Globalization_as_Transmodern_Totality (02.07.2010). (in English);
3. Bahamon A. (2005). Sketch Plan Build World Class Architects Show How it's done / A. Bahamon - Hardcover: HarperCollins Publishers, R. 500 p. (in English)

4. Norman Foster and the British Museum (2001). Prestel. Munich, London, New York. 120 p.(in English);
5. Ortner&Ortner. (2015). URL: <http://www.ortner-ortner.de/>. (in English)
6. Museums Quartier Wien (2015). [Electronic resource] URL: <http://www.mqw.at/> (in English);
7. Schumacher Patrik. (2009)Parametricism - A New Global Style for Architecture and Urban Design // AD Architectural Design - Digital Cities. Vol 79, № 4. (in English);
8. Jencks, Ch. (1985). The Language of Postmodern Architecture. Moskow, Strojizdat.P. 138. (In Russian);
9. Bilyashivsky M. (1918). Our national treasures. [Nashi natsionalni skarby].14p. (in Ukrainian).
10. Sulyk T. R. (2011) The concept of multifunctional culture centers and programs of their formation. [Poniattia bahatofunktsionalnykh kulturnykh tsestriv ta prohramy yikhnoho formuvannia]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia Vyp. (№27), P-p. 297–303. (in Ukrainian).
11. Dyvak V.I. (2014). Architectural and artistic features of extensions of art museums. [Arkhitekturno-khudozhni osoblyvosti rozshyren khudozhnikh muzeiv]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia, Vyp. (№37). P-p. 344–350. (in Ukrainian).
12. Dyvak V.I. (2017). Stages of expansion of art museums. [Etapy rozshyrennia khudozhnikh muzeiv]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia, Vyp. (№48). P-p. 397–402. (in Ukrainian).
13. Ptichnikova H.A. (2014) American architecture and philosophy of pragmatism (historical connections) "USA, Canada: economy, politics, culture". [Amerykanska arkhitektura ta filosofiiia prahmatyzma (istorychni zviazky) "SShA, Kanada: ekonomika, polityka, kultura"]. P. 419 (in English)
14. Shebek N.M. (2013). Typological features of the "useful" architectural environment. [Typolohichni osoblyvosti «korysnoho» arkhitekturnoho Seredovyshcha]. Vyp. (№1). P-p. 176-182. (in Ukrainian).
15. Hirnyi O. (2022). Current trends in the transformation of art museums into the leading socio-cultural centers of national significance. [Suchasni tendentsii transformatsii khudozhnikh muzeiv u providni sotsialno-kulturni tsentry natsionalnoho znachennia]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia, Vyp. (№63), P.67–76. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.63.67-76> (in Ukrainian).

Annotation

Orest Hirnyi, postgraduate of Department of Theory, History of Architecture and Synthesis of Arts, National Academy of Fine Arts and Architecture.

**Search for museum architecture
in the modern context of a creative city**

The article is devoted to the search for optimal ideas for the transformation of National Art Museums into multifunctional cultural formations based on the modern modernization of the museum as a creative constant of the creative industry.

In the complex of tasks related to the improvement and optimization of exhibition activities, its relationship with the needs of the visitor, the theme of the formation of the architecture of complete museum buildings and the reconstruction of existing ones to ensure their dominance and communication with urban communities and creative spaces of urban historical areas is of particular importance.

In a comprehensive analysis of the ways of transformation of art museums due to the improvement of aesthetic canons and especially necessary at the time of hypertrophied globalization of the so-called "gadget contacts" to ensure real full-fledged communication within the human community and with the artistic achievements of generations at various stages of the development of societies.

The artistic image of a museum building or complex plays an important role in the interaction between the museum space and the visitor, and it is the architecture of the museum that seamlessly "draws" the visitor into the unique world of artistic heritage, introduces the concentration of creative creativity, separating it from the routine of everyday life in the city society.

Keywords: museum building; museum architecture; artistic image; creative industry; museum works.